

alle waarheid tot een hersenschim. Trouwens wordt dit door Mach ook zelf weer erkend. Want nadat hij eerst het subjectief karakter van alle voorstellingen en begrippen in het licht heeft gesteld, gaat hij daarna toch aantoonen, dat de vorming ervan door de practische, oeconomische, teleologische zijde van ons kenvermogen geboden is, en voor het verkrijgen van wetenschap noodzakelijk is. Want „alle unsere Bemühungen, die Welt in Gedanken abzuspiegeln, wären fruchtlos, wenn es nicht gelänge, in dem bunten Wechsel Bleibendes zu finden”. Het ontstaan en de toepassing der wetenschap is „an eine grosse Beständigkeit unserer Umgebung gebunden”. Hoe nu zulk eene bestendigheid op Machs standpunt in subject en object te vinden is, valt moeilijk in te zien. Het komt ten slotte daarop neer, dat de mensch, terwille van zijne oeconomische belangen, aan subject en object eene bestendigheid toeschrijft, die zij in zichzelf niet hebben. Het is de mensch, die orde en regelmaat in de verschijnselen brengt en ze alzoo tot natuur maakt. Hij schept de voor de wetenschap noodzakelijke „hinreichende Gleichförmigkeit unserer Umgebung”. Het verstand is hier, als bij Kant, zelf „die Gesetzgebung für die Natur 1)”.

Zoo legt het empiriocriticisme ten slotte toch weer, ondanks zichzelf, getuigenis ervoor af, dat wetenschap een zijnde, iets bestendig blijvends in de wisseling der verschijnselen, en dus een wezen, een idee der dingen onderstelt. En als zij meent, deze in het object niet te kunnen vinden, legt zij ze uit het subject in het object in, en laat zij de natuur formeeren door den mensch.

Dit is echter toch niet meer dan een noodsprong. Want

---

1) *Hönigswald* t. a. p. 27.